

5

PRACOWNIA FITOSOCJOLOGII LEŚNEJ

Barbara Godzik

Kalendarium

- 1957 Włączenie Pracowni Fitosocjologii Leśnej w Warszawie do Zakładu Flory Polskiej IB PAN. Rolę kierownika Pracowni pełni prof. dr Władysław Matuszkiewicz.
- 1959 Wyłączenie Pracowni z Instytutu Botaniki PAN. Formalnie jednostka przestała istnieć w schemacie organizacyjnym IB PAN w roku 1960.

HISTORIA I TEMATYKA BADAWCZA

Historia Pracowni Fitosocjologii Leśnej w Warszawie, jako jednostki Instytutu Botaniki PAN, jest dość niejasna. Był to okres formowania struktury i zakresu badań Instytutu Botaniki. Nie przywiązywano wówczas istotnej roli do nazewnictwa i wydaje się też przynależności placówek do określonych jednostek naukowych, jak i zatrudnienia pracowników, którzy sami często nie zdawali sobie sprawy, która z instytucji płaci im za pracę. Część działań była nieformalna, albo też brak jest zapisów w sprawozdaniach, czy innych dokumentach i dziś trudno odtworzyć rzetelne dane dla efemerycznej pracowni, które na krótko pojawiały się w strukturze IB PAN.

Formalnie Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie została włączona do struktury organizacyjnej Instytutu Botaniki PAN w Krakowie w kwietniu 1957 roku. Kierownikiem Pracowni był prof. dr Władysław Matuszkiewicz. W Pracowni zatrudnionych było w tym czasie, poza kierownikiem, 6 pracowników naukowych (w tekście Sprawozdania z działalności Instytutu Botaniki PAN z 1957 roku jest 6 osób, które nie zostały wymienione

z imienia i nazwiska, natomiast w opisie prac wykonanych w ramach poszczególnych tematów osób tych jest 7. Byli to: mgr Maria Borowik (później M. Borowik-Dąbrowska), mgr Aniela Matuszkiewiczowa, mgr Tadeusz Traczyk, mgr Henryka Traczyk, mgr Mieczysław Dąbrowski, mgr Aleksander Sokołowski i mgr Zofia Kaliszczuk. Pracownia zatrudniała pracownika naukowo-technicznego, prawdopodobnie jedna z wymienionych wyżej osób była na tym etacie – mgr Henryka Traczyk (?) i techniczno-laboratoryjnego – mgr Zofia Kaliszczuk (?), a ponadto pracownika obsługi i pracownika płatnego godzinowo. W informacjach zawartych w sprawozdaniach IB PAN za lata 1957–1959 wymienione są nazwiska mgr Mariana Garbacika i W. Wojciuka. Pierwszy z nich pomagał w obserwacjach mikroklimatycznych prowadzonych w Białowieskim Parku Narodowym przez A. Sokołowskiego, a drugi (W. Wojciuk, miejscowy rolnik; inf. uzyskana od prof. A. Sokołowskiego) wykonywał codzienne pomiary minimów, maksimów i amplitud dziennych temperatur oraz w sezonie wegetacyjnym pomiary parowania na wybranych powierzchniach leśnych w lasach białowieskich. Pracownia miała częściowo samodzielność finansową, która polegała na wyodrębnieniu budżetu tej jednostki w ramach ogólnego finansowania Instytutu Botaniki PAN.

W 1959 roku nastąpiły zmiany w zatrudnieniu pracowników. Z początkiem roku mgr M. Borowik otrzymała etat asystenta naukowego, w lipcu 1959 roku dr M. Dąbrowski przeszedł na etat adiunkta, natomiast mgr A. Sokołowski na etat starszego asystenta naukowego. W czerwcu 1959 roku zatrudniony został na etacie asystenta technicznego mgr Janusz Faliński, a w październiku inż. Krystyna Czerwińska (informacje zawarte w *Sprawozdaniu Instytutu Botaniki PAN z działalności w roku 1959*; w dokumentach archiwalnych Instytutu brak jest jakiegokolwiek zapisu wskazującego na zatrudnienie J. Falińskiego i K. Czerwińskiej przez IB PAN, natomiast publikacje J. Falińskiego od roku 1958 do 1962 są opatrzone afiliacją „Instytut Botaniki PAN, Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie”).

Pracownia, formalnie przypisana IB PAN, miała siedzibę w Warszawie. Część osób (M. Dąbrowski, A. Sokołowski, pracownicy techniczni i pomocniczy) na stałe pracowało w zorganizowanej przez M. Dąbrowskiego Stacji Botanicznej w Białowieży, pierwotnie należącej do Instytutu Botaniki PAN(?), a później pozawarszawskiej placówki Uniwersytetu Warszawskiego. Stacja Botaniczna w Białowieży dysponowała dwoma niewielkimi pomieszczeniami znajdującymi się wówczas w budynku Białowieskiego Parku Narodowego (inf. uzyskana od prof. A. Sokołowskiego). O przynależności Stacji do Instytutu Botaniki świadczy zapis w pracy H. Traczyk: *Bibliografia fitosocjologiczna Polski, Część I: do 1958 r.*, która została opublikowana w *Materialach Zakładu Fitosocjologii Stosowanej I. B. PAN* (Nr 1, Warszawa – Białowieża, 1960). Już od numeru 2 tego czasopisma pojawia się zapis „*Materialy...UW*” [Uniwersytetu Warszawskiego]. Henryka Traczyk w afiliacji w w/w bibliografii podaje jednakże nazwę „Zakład Fitosocjologii Stosowanej I. B. PAN” z adresem: Warszawa, Aleje Ujazdowskie 4 i Białowieża, Osada Pałacowa. Ta nazwa jednostki nigdy nie pojawiała się w strukturze organizacyjnej Instytutu Botaniki PAN w Krakowie. W publikacji W. Matuszkiewicz [4500] autor ten informuje o „utrzymaniu skromnej, dwuosobowej placówki, należącej do Zakładu Fitosocjologii Leśnej Instytutu Botaniki PAN w Białowieży”.

Historia Pracowni Fitosocjologii Leśnej istniejącej w ramach struktury organizacyjnej Instytutu Botaniki PAN była krótka. Już w październiku 1959 roku Rada Naukowa postanowiła wyłączyć jednostkę z IB PAN. Uchwałę tę poprzedziło porozumienie między Dyrekcją IB PAN a prof. W. Matuszkiewiczem. Do końca roku 1960 Wydział II Nauk Biologicznych PAN nie podjął ostatecznej decyzji co do pozycji tej jednostki w strukturze Polskiej Akademii Nauk, wobec czego sprawozdanie z działalności naukowej w roku 1960 zostało częściowo włączone do sprawozdania IB PAN (dołączono spis prac naukowych opublikowanych lub oddanych do druku w 1960). Do sprawozdania nie włączono już planów naukowych tej jednostki. Prof. W. Matuszkiewicz został zobligowany do załatwiania wszelkich spraw naukowych w bezpośrednim uzgodnieniu z II Wydziałem PAN. Wyniki badań przeprowadzonych jeszcze pod egidą Instytutu Botaniki PAN publikowane w latach 1960–1963 w większości miały afiliację „Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie, Instytut Botaniki PAN”. Powodem wyłączenia placówki z Instytutu Botaniki był konflikt między prof. Władysławem Szaferem (dyrektorem IB PAN) a prof. Władysławem Matuszkiewiczem. Jego podstawą była publikacja wyników badań prowadzonych przez W. Matuszkiewicza z użyciem niemieckojęzycznych nazw polskich miejscowości (prace zostały opublikowane w języku niemieckim) [258, 329]. Wszystkie materiały naukowe i personalne zostały zabrane z chwilą wyłączenia placówki z IB PAN, prawdopodobnie jednak część pracowników miała etat przypisany do IB do roku 1962.

Badania Pracowni Fitosocjologii Leśnej realizowane były w ramach 7 tematów w obrębie jednego problemu pt. „Zespoły roślinne i ich sukcesje”. Władysław i A. Matuszkiewiczowie, T. i M. Traczykowie oraz M. Borowik i Z. Kaliszczuk przygotowywali opracowania dotyczące systematyki zespołów: olsowych [141], łęgowych [98], grądowych, systematyki buczyn i zespołów pokrewnych [140] oraz zespołów borowych w Polsce. Badania te oparte były o intensywne prace terenowe, które objęły: Beskid Żywiecki, Pogórze Karpat, Nizinę Sandomierską, Pojezierze Mazurskie i północno-wschodnią część Niziny Mazowiecko-Podlaskiej. Badania zespołów leśnych nadleśnictw Zwierzyniec (Roztocze) i Tereszpol (Nizina Sandomierska) prowadzone przez W. i A. Matuszkiewiczów, T i H. Traczyków i Z. Kaliszczuk wiązały się ze zbiorem i analizami glebowymi.

Część z badań wykonywana była w Białowieskim Parku Narodowym (BPN). Mieczysław Dąbrowski i M. Borowik zajmowali się analizą stratygraficzną i pyłkową torfowisk wysokich BPN oraz zagadnieniami związanymi z rozmnażaniem się drzew [85, 4554] czy historią lasów Puszczy Białowieskiej [170]. Aniela Matuszkiewiczowa prowadziła obserwacje zmian (sukcesji) roślinności w zbiorowisku boru świeżego objętego pożarem. Badania mikroklimatyczne (zmienności niektórych parametrów) w zespołach *Querceto-Carpinetum* i *Pineto-Vaccinietum myrtilli* w BPN wykonywał A. Sokołowski, który prowadził też obserwacje fenologiczne i obserwacje nad zamarzaniem gleby, powierzchnią śnieżną (pomiar grubości i struktury pokrywy śnieżnej) oraz badaniami mikroklimatu na 10 leśnych powierzchniach doświadczalnych w BPN i innych kompleksach leśnych [105, 280, 306, 341].

Badania te wspomagał technicznie laborant (W. Wojciuk), który zajmował się codziennymi pomiarami temperatur (min, max i amplitudy dzienne) i w sezonie wegetacyjnym również pomiarami parowania. Aleksander Sokołowski zbierał też materiały do fitosocjologicznej charakterystyki zbiorowisk leśnych w różnych regionach Polski [342, 403, 404].

Materiały te posłużyły później do opracowania przez W. Matuszkiewicza *Przewodnika do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski*.

Dorobek publikacyjny Pracowni Fitosocjologii Leśnej w Warszawie w latach 1957–1963 to 23 prace oryginalne oraz 13 popularnonaukowych. Włączono do nich artykuły J. Falińskiego, który w tych latach zamieszczał afiliację IB PAN [m.in. 123, 243, 319].

Podziękowania

Autorka serdecznie dziękuje prof. dr hab. Aleksandrowi Sokołowskiemu za cenne informacje, które zostały wykorzystane do napisania powyższego tekstu oraz koleżankom z Biblioteki IB PAN/UJ: mgr Barbarze Znamierowskiej i mgr Lidii Chlebickiej, które znacznie pomogły w wyszukiwaniu danych do biogramów.

BIOGRAMY

Borowik Maria, później Borowik-Dąbrowska M. (ur. 1934), dr, fitosocjolog, palinolog; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1961; tematyka badawcza: późnoplejstocenska i holocenska palinologia, paleoetnobotanika.

Dąbrowski Mieczysław (1928–2003), dr, botanik, palinolog; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1961; tematyka badawcza: późnoglacialna i holocenska historia lasów Puszczy Białowieskiej, fitosocjologia zespołów leśnych (m. in. Roztocze, Białowieski Park Narodowy), ekologia roślin, palinologia czwartorzędu, palinochronologia, aeropalinologia (kalendarz pyłkowy dla alergików), paleobotanika makroszczątków (badania anatomiczne drewna), dendrochronologia.

Faliński Janusz (1934–2004), prof. dr hab., botanik; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1960(?); tematyka badawcza: geobotanika, ekologia roślin, ochrona przyrody.

Matuszkiewicz Aniela (1914–2004), dr inż., fitosocjolog; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1962(?); tematyka badawcza: fitosocjologia zbiorowisk leśnych, bibliografie fitosocjologiczne.

Matuszkiewicz Władysław (ur. 1921), prof. dr hab., botanik, fitosocjolog; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1962; tematyka badawcza: fitosocjologia, ekologia i geografia roślin.

Sokołowski Aleksander (ur. 1932), prof. dr hab., botanik; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1962(?); tematyka badawcza: fitosocjologia zbiorowisk leśnych, ekologia roślin, florystyka, mikroklimat różnych zbiorowisk leśnych, ochrona przyrody.

Traczyk Tadeusz (ur. 1923), prof. dr hab., botanik; Pracownia Fitosocjologii Leśnej w Warszawie 1957–1962(?); tematyka badawcza: fitosocjologia zespołów roślinnych, ekologia (produktywność ekosystemów lądowych, krążenie materii, fitosorbacja).